

((سلسله احكام فقهی))

احكام

حج

پنجمین رکن اسلام

تدوین و تقدیم :

موسسه فرهنگی قرآن و سنت نبوی روانسر

فهرست مطالب

ردیف	موضوع	صفحه
۱	مقدمه	۲
۲	اهمیت و فضیلت حج	۴
۳	انواع حج	۶
۴	حجّ عمره	۷
۵	حجّ تمتع	۹
۶	فواید و اثرات حج	۱۷
۷	منابع و مآخذ	۲۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ
وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ أَجْمَعِينَ...

بعد از اقرار به شهادتین ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و ادای روزه پنجمین رکن از ارکان اسلام که انجام آن بر شخص مسلمان واجب است ، ادای حج می باشد . و منظور از آن ، طواف کعبه خانه ی خدا در شهر مکه و انجام سایر مراسمات حج می باشد . خداوند متعال بر کسانی که توانایی مالی داشته باشند ، واجب کرده است که در تمام عمر حداقل یک بار طواف خانه ی خدا را برابر دستورات شرع اسلام به جای آورند .

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا^ع (۱) حج این خانه واجب الهی است بر کسانی که

توانایی (مالی و بدنی) برای رفتن بدانجا را دارند . و هر کس (

---

^۱- آل عمران ۹۷/

نسبت به انجام فریضه ی حج (کفر ورزد) به خود زیان کرده است) و خداوند از همه ی جهانیان بی نیاز است .

پیامبر (ص) فرماید : « مَنْ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنَ الْحَجِّ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ أَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ أَوْ مَرَضٌ حَابِسٌ فَمَاتَ وَ لَمْ يَحْجِ فَلَيْمَتٌ أَنْ شَاءَ يَهُودِيًّا وَ أَنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا » کسی که نیازمندی واقعی و سلطان ستمگر یا بیماری سخت مانع حج او نشود و (در صورت عدم وجود این موانع) حج ننماید پس به انتخاب خود به مانند یک فرد یهودی یا نصرانی بمیرد .

حضرت عمر (رض) گوید : دلم می خواهد از کسانی که توانایی دارند و حج نمی گزارند به مانند مشرکان از آنها جزیه بگیرم .

در رساله های قبلی به بیان احکام نماز ، زکات و روزه پرداختیم در این رساله هم احکام حج را بیان می نمایم . امید است مورد استفاده عزیزان قرار گرفته و آن را مورد توجه خاص خود قرار داده و در صورت توانایی مالی و بدنی بدان عمل نمایند و راهنماییهای خود را از ما دریغ نداشته و از دعای خیر خویش محروم ننمایند .

موسسه فرهنگی قرآن و سنت نبوی روانسر

اهمیت و فضیلت حج

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا

فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ^(۱) حج در ماههای معینی انجام

می پذیرد پس کسی که حج را بر خویشتن واجب کرده باشد ،
در حج آمیزش جنسی با زنان و گناه و جدالی نیست (و نباید
مرتکب چنین اعمالی شود) .

پیامبر (ص) در باره ی حج می فرماید : « مَنْ حَجَّ لِلَّهِ وَ

لَمْ يَرْفَثْ وَ لَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ » ^(۲) هرکس حج

نماید و از آمیزش بپرهیزد و زبان به سخنان بیهوده ، و اعضاء به
فسق و فجور آلوده ننماید ، از گناهانش پاک شود ، هم چون
روزی که از مادر زاده شده است ، (و بی گناه و معصوم) به
خانه بر می گردد .

((هر کس که به قصد حج و یا عمره از خانه ی خود بیرون
رود. و در راه بمیرد ، تا روز قیامت هر سال برای وی حج و
عمره نوشته می شود ، و هر حاجی که در مکه یا مدینه فوت

---

^۱- بقره/ 197

^۲- رواه بخاری

نماید . مورد سؤال و بازخواست قرار نمی گیرد . و در روز قیامت خطاب به وی گفته می شود: به بهشت پروردگار داخل شو...)) .

« حَجُّ الْمَبْرُورِ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ » ^(۱) پاداش حج پذیرفته شده ، بهشت است .

ثواب هر نماز در مسجد الاقصی در شهر بیت المقدس برابر هزار نماز ، و ثواب هر نماز در مسجد النبی (ص) در شهر مدینه برابر ده هزار نماز ، و ثواب هر نماز در مسجد الحرام در شهر مکه برابر صد هزار نماز در سایر مسجدها می باشد .

حج کنگره سالانه ی تمام مسلمانان از تمام اقوام ، ملل، نژادها و کلیه ی کشورهای جهان است . و همگی در یک لباس و در یک مکان در کنار همدیگر در پاک ترین سرزمین جمع می شوند ، و صحنه ی صحرای محشر را در همین دنیا به نمایش می گذارند . تا به همگان نشان دهند ، که همه بنده خداوند هستند و در دین خدا هیچ کس بر دیگری برتری ندارد.

---

^۱ - طبرانی و احمد

انواع حج

۱- حج تمتع : حاجی هنگامی به حج می رود اگر زمان زیادی به ادای حج مانده باشد ابتدا ، احرام عمره می بندد و پس از انجام اعمال عمره از لباس احرام خارج ، و مُحَرَّماتِ احرام بر او حلال می شود و لباس عادی به تن می کند تا روز هشتم ذی الحجه که دوباره لباس احرام می پوشد و مناسک حج را انجام می دهد.

۲- حج قِران : حاجی اعمال عمره و حج را با یک احرام از میقات انجام می دهد و تا پایان حج از لباس احرام خارج نمی شود، لذا از اوّل ورود به مکه تا رمی جمره عقبه و حلق یا تقصیر در روز عید قربان در لباس احرام باقی می ماند.

۳- حج اِفراد : حاجی وقت سفر فقط نیت حج را می کند و فقط برای حج احرام می بندد و عمره را با حج جمع نمی کند.

حجّ عمره

حج عمره ، حجبی است که در تمام اوقات سال به جای آورده می شود . و ارکان آن عبارت است از :

الف - احرام : بعد از به جای آوردن غسل در میقات (مکان های مشخص شده در خارج از شهر مکه)، لباس احرام که برای مردان دو تکه پارچه سفید و برای زنان یک لباس بسیار ساده می باشد به نیت به جای آوردن حج عمره پوشیده می شود . سپس دو رکعت نماز سنت احرام خوانده می شود . و با لبیک گفتن به سوی مکه حرکت می کند .

ب - طواف خانه ی خدا : بعد از پوشیدن احرام و ورود به شهر مکه ، به کعبه رفته و در روبروی حجر الاسود ایستاده و نیت طواف حج عمره می آورد و طواف خانه خدا (هفت بار دور زدن به دور کعبه) را به جای آورده می شود .

ج - سعی بین صفا و مروه : بعد از طواف و خواندن دو رکعت نماز سنت طواف در پشت مقام ابراهیم ، و دعا و طلب مغفرت از خداوند متعال در ملتزم (بین حجر الاسود و در کعبه) ، به

طرف صفا حرکت کرده و از صفا به مروه رفته و تا هفت بار مسافت بین صفا و مروه را می پیماید .

د - حلق سر : بعد از هفت بار سعی (رفت و آمد) بین صفا و مروه ، در مروه موی سر تراشیده و یا اصلاح می شود و یا تعداد اندکی از آنها قیچی می شوند .

ه - رعایت ترتیب طبق آنچه که بیان گردید .

با پوشیدن احرام بسیاری از امور مباح حرام می شوند مانند : پوشیدن لباس معمولی ، استعمال عطر، شانه کردن و اصلاح سر و ناخن و شکار حیوانات ، کشتن موجودات زنده ، حتی کندن گیاه و شکستن شاخه ی درخت و ... و هر گونه گناه کوچک و بزرگی موجب باطل شدن احرام و حج و یا سبب واجب شدن کفاره و پرداخت جریمه می شود .

- حاجیانی که برای انجام حج تمتع مشرف می شوند می توانند اول ، اعمال عمره تمتع را انجام دهند و سپس از احرام خارج شوند و در روز هشتم ذی الحجه مجدداً لباس احرام بپوشند و اعمال حج تمتع را انجام دهند.

حج تمتع

حج تمتع ، حجی است که در سال فقط یک بار و در دهه اول ماه ذی الحجه به جای آورده می شود .

اعمال حج تمتع

- ۱- احرام با نیت ۲- وقوف در مِنی ۳- وقوف در عرفه
- ۴- وقوف در مُزْدَلِفَه (مَشْعَرُ الْحَرَامِ) ۵- رَمی جَمْرَةَ عَقْبَه
- درمِنی ۶- قربانی ۷- حلق یا تقصیر ۸- طواف زیارت یا
- طواف الافاضه یا طواف الرکن، یا طواف یوم النحر ۹- نماز
- طواف ۱۰- سعی بین صفا و مروه ۱۱- بیتوته در مِنی
- ۱۲- رمی جمرات سه گانه روز یازدهم و دوازدهم ۱۳- طواف وداع

۱- احرام حج تمتع

اولین عمل از اعمال حج احرام است ، احرام حج مانند عمره است ولی به نیت حج تمتع مُحْرِم می شود .
زمان احرام حج روز هشتم ذی الحجه تا روز دهم است .

برای شروع اعمال حج ، حاجی بایستی در محل استراحت و ساختمان خود، اول غسل کند ، لباس احرام را بپوشد و به مسجد الحرام برود و طواف بجا آورده و دو رکعت نماز طواف را ادا کند و سپس دو رکعت نماز احرام بخواند و نیت حج کند و بگویید :

اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اُرِيْدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِيْ وَتَقَبَّلْهُ مِنِّىْ : خدايا حج را اراده کرده ام انجام آن را بر من آسان نما و از من بپذیر و سپس تلبیه گوید : لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ.

۲- استقرار در منی

حجاج پس از احرام به سمت منی حرکت می کنند . و سنت است که شب نهم را در منی بگذرانند و نماز ظهر، عصر، مغرب، عشا و صبح روز نهم را در چادرها بخوانند.

۳ - وقوف در عرفات

قبل از ظهر روز نهم در صحرای عرفات داخل چادرها مستقر می شوند و از زوال ظهر تا غروب ، ماندن در آن صحرا واجب است . روز نهم قبل از زوال غسل کند و اگر ممکن نباشد

وضو بگیرد و به مسجد نمره برود و بعد از زوال نماز ظهر و عصر را با هم در وقت ظهر به جماعت به جای آورد. - وقت وقوف از زوال ظهر تا غروب بعد از ظهر روز عرفه است، ولی اگر کسی نتوانست در این وقت حاضر شود و شبانگاه تا قبل از طلوع فجر عید قربان، خودش را به عرفات رساند، وقوف را انجام داده است.

۴- مزدلفه « وقوف در مشعر الحرام »

وقت آن بعد از غروب آفتاب روز نهم است به گونه ای که حجاج نماز مغرب را در عرفات نمی خوانند بلکه پس از غروب از عرفات به سوی مزدلفه حرکت می کنند و در وقت عشاء نماز مغرب و عشاء را به طریق قصر و جمع ادا می کنند . یعنی اول اذان گفته می شود و سه رکعت نماز مغرب و دو رکعت نماز عشاء اقامه می شود. پس از خواندن نماز عشاء ، می تواند سنت های مغرب و سنت های عشاء و وتر را بخواند بی‌توته و وقوف شب دهم در مزدلفه تا طلوع خورشید واجب است.

افراد پیر، ضعیف و مریض که نمی توانند وقوف کامل را انجام دهند و سپس به منی بروند و در ازدحام جمعیت رمی جمره کنند، و همچنین کسانی که به آنها کمک می شود می توانند قبل از طلوع فجر به منی بروند و معذور به شمار می آیند و هیچ گونه کفاره ای بر آنان لازم نیست. اما ترک آن بدون عذر موجب قربانی می گردد.

معمول است که از مزدلفه برای روز دهم، یازدهم و دوازدهم جمعاً چهل و نه عدد سنگریزه تهیه می کنند و با خود برمی دارند که برای روز دهم، هفت عدد و برای روز یازدهم و روز دوازدهم هر روز بیست و یک عدد استفاده می شود.

۵- رمی جمره عَقَبَه

پس از خواندن نماز صبح در مزدلفه قبل از طلوع آفتاب به سمت منی برای رمی جمره عقبه (سوم) حرکت می کنند. و باید دقت کرد که اشتباهاً جمره اول یا دوم به جای سوم رمی نشود.

وقت زدن هفت سنگریزه در روز دهم از طلوع خورشید تا زوال آن است. مستحب است هر سنگریزه را با دست راست با گفتن

بِسْمِ اللّٰهِ، اللّٰهُ اَكْبَرُ بِنِدَازِدُ وَاِیْنَ دَعَا رَا بَخَوَانِدُ. رَغْمًا لِلشَّیْطَانِ
وَرِضًیً لِلرَّحْمٰنِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِیْ حَجَّاً مَبْرُوراً وَسَعِیاً مَشْكُوراً وَ ذَنْباً
مَغْفُوراً (این سنگریزه را برای ذلیل کردن شیطان و رضایت
پروردگار می زنم . خدایا حَجَم را بپذیر و کوششم را قبول فرما
و گناهم را ببخش .

- افراد معذور، پیرمردان، زنان، بیماران چنانچه نتوانند تا
غروب آفتاب روز دهم جمره را رمی کنند در طول شب تا قبل
از طلوع فجر روز بعد یعنی روز یازدهم، اگر رمی کنند واجب
ادا می گردد .
- چنانچه رمی در وقت خود انجام نگیرد قضای آن واجب و
قربانی نیز لازم می گردد.
- افراد باید با دست خود رمی کنند. دیگری را بدون عذر
شرعی نائب قرار دادن جایز نیست .
- معذور باید به یکی نیابت دهد .
- سنگریزه ها اگر به جمره نخورد ولی نزدیک آن داخل
محوطه دیوار شده بیفتد ، ایرادی ندارد و چنانچه خارج از
محدوده بیفتد ادا نمی شود ، باید آن را اعاده کند.

۶- قربانی

پس از رمی جمره عقبه، ذبح گوسفند به عنوان دمِ شکر، که اصطلاحاً قربانی گفته می شود، واجب و تا سه روز انجام آن جایز است.

۷ - حلق و یا تقصیر

واجب است حاجی از حلق (تراشیدن) یا تقصیر(کوتاه کردن موی سر) ، یکی را انجام دهد.

- بعب از قربانی همهٔ محرمات احرام جز مباشرت جنسی بر حاجی حلال می شود ، و از لباس احرام بیرون می آید

- کوتاه کردن اندکی حتی ۳ مو هم برای زنان مانند مردان کافی است.

۸- طواف زیارت یا طوافُ الْاَفَاضَه

بزرگترین عملی که در روز دهم انجام می گیرد طواف زیارت است. بهترین وقت برای ادای این طواف روز دهم ذی الحجه است ولی اگر تا پیش از غروب آفتاب روز دوازدهم نیز انجام گردد جایز است.

- برای زن حائض و نفساء، طواف زیارت جایز نیست اما اگر روز دوازدهم پاک شد تا غروب فرصت برای طواف دارد والا معذور بوده کفاره ای بر او نیست چنین زنی باید صبر کند تا پاک شده ، آنگاه طواف زیارت را انجام دهد.

- بعد از انجام این طواف از احرام خارج و کلیه محرمات از جمله مباشرت با همسر حلال می گردد

۹- نماز طواف

حاجی باید بعد از هر طواف ، دو رکعت نماز با نیت نماز طواف و در صورت امکان پشت مقام ابراهیم یا نزدیک به آن اداء نماید.

- در اوقاتی که خواندن نماز مکروه است (هنگام طلوع و غروب آفتاب و وقت زوال) خواندن نماز طواف جایز نیست

۱۰- سعی بین صفا و مروه

سعی در روز دهم پس از انجام طواف زیارت ، بین صفا و مروه انجام می گیرد

- چنانچه حاجی قبل از رفتن به منی در روز هشتم احرام بپوشد و طواف مستحب ادا کند و سعی بین صفا و مروه را نیز

انجام دهد ، در روز دهم طواف و سعی بین صفا و مروه لزومی ندارد

۱۱- بیتوته در مَنی

یکی دیگر از اعمال حج بیتوته (ماندن در شب) در سرزمین منی است. تمام حجاج شب یازدهم و دوازدهم از غروب آفتاب تا اذان صبح را با قصد قربت در منی می گذرانند.

- رمی جمرات سه گانه روز یازدهم و دوازدهم ، حاجی شب و روز یازدهم و دوازدهم را در چادرها می گذراند و در این دو روز بعد از زوال ، وقت رمی جمرات است ، اول جمره اولی، دوم جمره وسطی و سوم جمره عُقبی را رمی می کند و باید به هر کدام هفت سنگ ریزه بزند.

۱۳- طواف وداع

پس از پایان اعمال روز دوازدهم به مکه بر می گردند و قبل از خروج از مکه انجام طواف وداع واجب است.

- زنانی که موقع وداع در حیض باشند ، می توانند از جلوی در مسجد وداع کنند و وارد نشوند و از بیرون کفایت می کند.

- کودکان و اعمال مربوط به حج و عمره از آنجا که یکی از شرایط وجوب حج بلوغ است ، و حج و عمره بر کودکان واجب نیست ، پدر و مادر که همراه او هستند ، بایستی احرام او را ببندند و از طرف او لبیک بگویند و از ممنوعات احرام او را باز دارند و چنانچه مرتکب خلافی شود هیچ چیزی بر وی و یا ولی او از صدقه و قربانی لازم نیست .

فواید و اثرات حج

مردمان معمولاً به دو منظور مسافرت می نمایند :

۱- تجارت و بدست آوردن پول   ۲- کسب لذت

حج و تحمل رنج سفر و هزینه های آن برخلاف مسافرت های آدمی ، فقط به منظور جلب رضایت خداوند متعال و ادای فریضه ای که بر عهده اوست ، انجام می گیرد .

۱- حاجی به هنگام بالا رفتن از هر نشیب و پایین آمدن از هر فراز ” لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ. “ می گوید . حاجی با لبیک گفتن می خواهد اعلام بدارد که پروردگارا من هم همچون

حضرت ابراهیم بنده تسلیم و فرمانبردار تو هستم و برای اجرای دستورات شما حاضر و آماده ام .

۲- اگر حج را با ورود به مدینه شروع نماییم ؛ یاد هجرت پیامبر (ص) و استقبال گرم مدینه با ” طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا “ از پیامبر (ص) و زمزمه و یاد این حماسه و منظره ی زیبای آن ، حضور در شهر پیامبر (ص) و برخوردار شدن از جو آرام بخش شهر، ورود به مسجد پیامبر (ص) و مشاهده حلقه های پروانه وار اصحاب به دور شمع وجود پیامبر اسلام با حضور مسجد و نشستن در کنار منبر آن حضرت ، زیارت اصحاب صفه و یاران پا برهنه پیامبر (ص) در بخش دیگر مسجد ، فرود جبرئیل امین در بخش دیگر مسجد و نزول بر قلب محمد امین (ص)، برخورداری از اجر و ثواب ده هزار برابر نمازهای مستحب و یومیه ، زیارت مرقد پاک و مطهر رسول اکرم (ص) و دو بزرگ یارش ابوبکر و عمر (رضی الله عنهما) در حجره ی بزرگ بانوی اسلام حضرت عایشه مطهر در گوشه دیگر مسجد ، عرض ادب و سلام ، ابراز عشق و سوز و گداز درون ، ابلاغ اسلام خود ، و....

« مَن زَارَنِي بَعْدَ مَوْتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي » .^(۱)
هرکس بعد از مرگم مرا زیارت کند چنان است که مرا در دوران
حیاتم زیارت کرده باشد .

۳- حضور بر مزار اصحاب بزرگوار در بقیع و یاد مرگ در
بامدادان و شامگاهان ...

۴- حضور در احد و خندق ، یاد جهاد پیامبر (ص) و اصحاب ،
جانفشانی های آنان و مقابله با دشمنان در کمال فقر و
گرسنگی ...

۵- حرکت به سوی مکه و یاد صلح حدیبیه ، فتح مکه ، حج
پیامبر (ص) و اصحاب ، حج ابوبکر صدیق و .... و مقایسه با حج
خود .

کار پاکان را قیاس از خود مگیر

گرچه در نوشتن باشد شیر، شیر

---

^۱ - قاضی عیاض

۶- پوشیدن احرام ، رها کردن فخر و مباهات ، اکتفا به ضروریات و پرهیز از عیاشی و خوشگذرانی و اسراف ، بازگشت نفس به طبیعت پاک و روحانی خود، از خود بریدن و به جمع پیوستن و یک رنگ شدن ، حاضر شدن در میقات پروردگار ، عروج به آسمان ، همدم شدن با ملائک ، تسبیح با آنان ، و ...

۷- ورود به مکه ، حرم امن الهی ، گلدسته های نورانی مسجد الحرام بشارت می دهند که تو در خواب نیستی ، بلی این توای و خداوند تو را به خانه خود فرا خوانده است . شرم نکن ، بار گناه بر زمین بگذار ، قدم بردار و برو ، با چشمان گریان برو ، او ارحم الراحمین است و تو بنده اوئی . او بنده خود از درِ خانه اش نمی راند ... ..

۸- ای وای برمن سرزمین و وطن من ، آن سرزمین کوچکی که امپریالیزم برایم در نظر گرفته است ، نیست . سرزمین اسلام وطن من است . آن سرزمین بزرگ ، که اهل ” لا اله الا الله و محمد رسول الله (ص) هستند . این وطن من است.

لَسْتُ أَدْرِ سِوَى الْإِسْلَامِ لِي وَطَنًا ، جز اسلام وطنی برای خود
سراغ ندارم .

۹- حضور در کنگره بزرگ جهانی مسلمانان از تمام نژادها
بعنوان عضوی از اعضای کنگره و افتخار به عضویت در این
کنگره سالانه . اَبِي الْاِسْلَامُ لَا اَبُ لِي سِوَاهُ . پدرم اسلام است و
جز اسلام پدر دیگری سراغ ندارم ، و نژادی برتر از اسلام
نمی شناسم .

۱۰- آگاهی از اوضاع و احوال مسلمانان جهان ، و یاد اینکه اگر
قدرت سیاسی در دست مسلمانان می بود ایام حج فرصت
مناسبی برای امضای قراردادهای فرهنگی ، اقتصادی و... آگاهی
از منابع طبیعی و مادی و معنوی یکدیگر بود.

۱۱- لباس سفید احرام یادآور صلح و صفا و عشق و علاقه به
صلح جهانی است ، زیرا با پوشیدن آن ، تعدی و تجاوز به
تمامی حریم های انسانی ، نباتی و حیوانی ممنوع می شود.

۱۲- طواف کعبه ، طواف خانه معشوق و ابراز احساسات عاشقانه و عارفانه ، راز و نیاز با معبود در خانه خود او .

۱۳- سعی بین صفا و مروه ، دویدن های هاجر در جستجوی آب برای فرزند تشنه اش ، اما فوران آب زمزم در زیر پای اسماعیل در جنب کعبه ، یادآور تلاش و فعالیت در راستای هدف و از همه مهم تر توجه قلبی به خدا و استعانت مداوم از اوست ، زیرا فعالیت های ظاهری هاجر سودی نبخشید ، بلکه آنچه که آب را از درون سنگ های سخت آن دیار بیرون کشید و جاری ساخت ، چشمان گریان و توجه قلبی هاجر به خداوند رحمان بود ... حاجی با سعی اعلام می نماید : پروردگارا ! برای اجرای دستورات سعی می نمایم .

۱۴- مَنی و عرفات و مُزدلفه یادآور در هم شکستن دیوارهای سست و پوسیده نژادپرستی و قوم گرایی و نمایشی بزرگ از مساوات و همبستگی جهانی است . هم چنین عرفات بازگشت تمثیلی از صحرای محشر ، توبه و رجوع به خدا و تجدید عهد و پیمان با پروردگار و شروع زندگی نوین و منزّه از آلودگی های

قبلی است . و اردو زدن و شب ماندن در آنجا ، اعلام سرباز بودن برای دین خدا و آمادگی برای حضور در لشکرگاه است .

۱۵- رمی جمرات ، اصحاب فیل که برای منهدم ساختن کعبه تا محل رمی جمرات پیشروی کردند . حاجی با پرتاب کردن سنگریزه اعلام می دارد ؛ هر کس برای از بین بردن دین تو قیام کند من در مقابل آنها به مبارزه بر می خیزم و با آنها پیکار می نمایم . همچنین طرد و راندن شیطان ، اعلام دشمنی با او و تعهد بر عدم پیروی از وسوسه ها و خطوات او و دار و دسته اوست .

۱۶- قربانی و ریختن خون ، عزم بر ریختن خون و فدا کردن جان در راه خداست.

۱۷- برخورداری از لذت عبادت دسته جمعی و افتخار قرار گرفتن در میان اجتماع جهانی مسلمانان .

منابع و مأخذ

سید سابق	۱- فقه السنّه
شرف الدین یحیی النّووی	۲- السّراج الوهّاج
دکتر مصطفی الخن	۳- الفقه المنهجي
دکتر مصطفی البغا	
علی الشربجي	
محمد ربیعی	۴- باقیات صالحات
عبدالکریم مدرس	۵- شریعت اسلام
امام محمد غزالی	۶- احیاء علوم دین